

Елада през септември

Драги приятели,

Несъмнено сте обърнали внимание, че завърших описанието на предходното си пътешествие с позоваване на *гръцкия* нобелист Кавафис. Като опитни познавачи на литературните похвати,¹ едва ли у някого от вас е останало съмнение за посоката на следващия ми удар. Очевидно, че ще е *Гърция*, но къде по-точно в тази обширна страна? И веднага ви е споходило прозрението: след *Анадола* по азбучен ред се падаше да се насоча към *Атон*. Нещата просто бяха предопределени.

1. Автостопът ме доведе до бреговете на Егея.

Ето ме с претърпаната дядова раница да се надявам на хорските благодеяния на едно разширение на пътя малко след Владая. За да разнообразя очакването и за да поддържам духа си бодр, ревах възторжено различни песни, най-вече революционни и мръснишки. Не след дълго ме взе студентка от консерваторията с малко, но изрядно на вид опелче Корса. После - микробус с два тона свинска мръвка от Полша, любимото мезе на бабите около град Сандански. С шофьора възкресихме нашите спомени от авантюристичните времена с дъх на петрол в периода на ембаргото в Югославия. Юначета от тамошно село увеличиха пътя си с десетина километра, за да ме докарат до самата граница, а после твърдо отказаха да ги почерпя за услугата. Спрях да се подкрепя с телешка чорба. На съседната маса обядвах българка + испанец + познат от разкопките в Созопол, понастоящем също трансграничен стопаджия. Пъргаво ги налазих и скоро мощният ван ни понесе и четиримата на юг.

Голяма беше радостта ми, щом прекосихме българо-гръцката граница. Помня я страховита – фронтова линия на студената война, когато я минах за пръв път с ученическа екскурзия преди 21 години (впрочем със същата раница). Преди да влезем в Европейския съюз, пак на същото място гръцките полицаи ме заплашваха с жестове, че ако закъснея дори само с един ден от разрешените пет, те ще ме докарат обратно, заключен с белезници. Сега обаче русата полицайка хвърли по един далечен син поглед на снимките от личните карти, дали съответстват на суратите в колата и – хайде, друм.

Колегата стопаджия възхвали безплатния къмпинг „Портокали” на Хакидика, разположен недалеч от градче, чието име свързах с думата „серт”. Когато младежът му постави високата оценка „гръцкото Иракли”, направо ме убеди, че трябва да прослушам това място.

Моите нови спътници одобриха въодушевено намерението ми да посетя Света гора. Дамата обаче изрази известно разочарование и позагуби интерес, след като разбра, че не ѝ е позволено да стъпи в тези земи. Изложих тезата си, че на поклонника най-много подхожда да пътешества пеш, както е прието по пътя за Сантяго де Компостела например. Автостопът обаче също може да са сметне за приемлив, доколкото при него нещата се случват по-малко предумишлено и по-естествено. Целта се достига (ако това стане въобще) без излишно избързване, което би обезценило познавателната стойност на прехода. Пилигримът-стопаджия има повече време и поводи за размисъл. При това той дава възможност на ближните да извършат

¹ Имам предвид специално този, че крайт на всяка част загатва следващата, вж. напр. актуалния сапунен сериал.

благодеение, като станат съпричастни в неговия поход. Между нас казано, спестяват се и парици. Наред с тези възвишени теми говорихме и за земеделие, занаятите на нашия шофьор. Обсъждахме памучните насаждения из македонските² полета, спряхме и да брулим орехи.

Стовариха ме в първото крайморско селище и продължиха нататък. Запитах първия срещнат на доста скърцащ гръцки къде се намираме. Той ми отвърна, че не говори „елиника”, а само сръбски. Бързо се разбрахме. Оказа се, че сме в Ставрос. Заяпах се в чудноватата въдица за октоподи, замаяна умело от някакъв тип, който се оказва българин. На кея пък кротко разговаряха чехи. Впечатлението, че славянските нашествия срещу Солун най-сетне са постигнали окончателна победа, се разваляше единствено от звучащия тук-таме унгарски. Всичко това напомняше донякъде Созопол или Несебър от времето на соца. Село Ставрос, въпреки спретнатия си туристически вид, не може да доближи усещането за древна цивилизация, излъчвано от двата хилядолетни черноморски града. Сетих се за стиховете на Валери Петров „Отде се взе този дъх на скарида / Боже мой, как се чувствам добре / до Флорида дори да отида / в мене пак ще звучи, като в мида, / нашто българско топло море.” Българският поет от еврейски род нарича „нашто море” по-далечното от София, в някои свои части - дори с по-подчертан гръцки облик Черно море. Валери е изразил точно и талантливо неговото, а и моето усещане кое е нашето родно море. Вездесъщата Европа обаче почва да поставя под въпрос и тези дълбоки, почти архитипни представи за свое и чуждо.

Ставрос наистина не впечатлява със самобитност, но е приятен за скиталеца. Има пейки, чешми, душеве на плажа, където да изплакнеш тялото, непривикнало още с пресолената средиземноморска вода, а гостоприемните селяни не отказват бутилка вода или добра дума. Недалеч от селището, точно преди главния път за Солун, попаднах на удобно място, където опънах палатката³ по тъмно.

2. Салоники⁴

Импровизираният ми бивак на светлината на започващия 11-ти септември се оказва резерват. Назобях се със зрели смокини и дребни къпини, сладки като стафида. Същинската ми закуска обаче бяха фъстъци, които похапвах, докато стопирах, за да не губя ценно време. Вози ме възрастно немско семейство биохимици, поклонници на бляскавата Античност. Правилната алтернатива на бензина според тях беше не в растителните горива, а в използването на водорода. Като наблюдавали многото мощни автомобили с наши номера, препускащи по гръцкото крайбрежие, били останали с впечатление, че България твърде се е замогнала напоследък ;-). Проведохме приятен разговор за родната ни история за времето от основаването на Аполония Понтика⁵ в 7 в. пр. Хр. до избирането за премиер първо на царя, а после и на мъжествения му телохранител.

Солун ме посрещна със задръствания, превъзхождащи дори обичайните софийски. Автобусът⁶ ме остави на главната улица Егнатиа, където е представителството на Света гора. Служителите там не се трогнаха от автентичния ми поклоннически вид и напъните ми да използвам гръцки. С любезност, достойна за агент Смит от „Матрицата”, те ми разясниха, че е трябвало да ги предупредя писмено месеци

² В текста имам предвид Македония като историко-географско понятие, а не като република със столица Скопие.

³ Благодаря на Юлето, че ми зае тая лека палатка и направи възможно точно такова пътешествие.

⁴ Така го изговаряха местните, но пишат Тесалоники.

⁵ Дн. Созопол.

⁶ Билетът струва 60 евроцента и важи за 2 превозни средства в рамките на определено време. Внимание - автоматите за продажба на билети в автобусите крадат рестото.

по-рано, но все пак благоволяват да ми дадат разрешение да пребивавам единствено в българския манастир Зограф.⁷ Отморих в една градина, разходих се до пристанището и без много бавене се качих на автобуса за Урануполис, входа към Света гора. Урануполис, което означава Небесния град, ме посрещна с дъжд и сумрак. Доста обикалях разкаляните улици в търсене на убежище, докато накрая разпънах палатката под маслиново дърво край една ограда. Леко посърнал от умора и влага, смущаван от подвикванията от съседните къщи „Йорго, ти ли си там, бре”, попаднах в обятията на Морфей⁸.

3. Белите манастири

Обичам сутрините, те прогонват нощните грижи. Неслучайно за тях са създадени мъдри поговорки на български, руски, турски, латински, сигурно и на други езици. На зазоряване дъждът бе спрял, палатката – изсъхнала. Тъкмо прибрах багажа и веднага заваля отново. Подирях убежище до оградата и над мен се оказаха отрупаните клони на смокиня, а отстрани – натежали лозови стебла.

Дъждът, изсипващ се над пристана на Урануполис, ми напомни началната сцена в „Алексис Зорбас” от романа на Казандзакис, където точно в едно такова мрачно утро на пристанището се срещнаха двамата главни герои.

Щом фериботът отплава, се сетих за влизането в казармата. На горната палуба – само мъже, напрегнати, на групички според това кой с кого е „градски”. Огромен руски монах в камуфлажен дъждобран, устремил поглед напред, вдъхновено се прекръсти. Брезентови тенти ни пазеха донякъде от дъжда. При първия завой водата, събрана в тях, се изсипа. Мощна струя заля тъкмо пишещия тези редове. Избухна бурен смях. Аз също първо се развихих, а после с подвита опашка слязох на сушина.

На пристанището на обителта „Св. Георги Зограф” ни чакаше японски пикап. Няколко старци се качиха на него, а останалите намяха раниците в каросерията и закрачихме нагоре към обителта. Вървахме сред гъста гора, разсичана от дълбоки дерета. Открояваха се стъблата на стройни кипариси. След час достигнахме целта си. Сърбите до мене възкликнаха: „Велики Зограф! Каква ѝе фортификация.”

В приемната ни посрещнаха по светогорския обичай с турско кафе и чаша студена вода, локуми, мастика или ракийка или мента по избор. Записахме се в дебел тефтер и ни разпределиха по килиите. Случих на прокурор и двама икономисти, единия от които беше словак католик, говорещ отлично български.

Духът на отец Паисий, на Възраждането още живее в това място, българщината се отстоява и възхвалява, често в полемика с чуждото. Наистина, Св. Георги Зограф ми хареса много повече от двата други славни манастира, които имах щастието да посетя в монашеската република. Не само вътрешното и външно обзавеждане са много по-истински и завършени, но преди всичко отношенията между хората ми се сториха на по-високо равнище.

Монахът, който ни прие, ни разведе из внушителната сграда и ни изнесе увлекателна беседа. Няма да преразказвам за основаването на манастира, чудодейните му икони или как по волята на един проуниатски настроен цариградски василевс там били изгорени живи 24 монаси и поклонници, отстояващи православната вяра. За това има достатъчно достъпна информация, аз пък ще насоча вашето внимание към някои любопитни детайли. Запитан накрая защо жени не се допускат на Атон, нашият гид отвърна, че те биха препятствали подвижничеството на отците. Представи ни следния казус: „Върви един монах и пътеката му се разклонява на две. От едната страна срещу

⁷ Ето два сравнително точни линка по въпроса, как се стига до Света гора:

<http://www.zographou.info/library/kak.htm>, <http://abacus.bates.edu/~rallison/friends/friendsinfo.html>

⁸ Имам предвид древногръцкия бог на съня, а не якия негър от „Матрицата”.

него крачи жена, а от другата – дявол. Откъде трябва да мине подвижникът?” Правилното решение гласи – срещу дявола. Понеже е достатъчно да се прекръстиш и лукавата твар изчезва на мига, докато с жената нещата не са толкова прости.

Светогорските манастири в момента усилено се реставрират, често можеш да видиш стърчащи кранове над тях. Поклонник от Сухуми, Абхазия, ме попита пред библиотеката в Зограф защо според мен Европейският съюз налива толкова пари в тези ремонти. Мъжът рязко отхвърли моята хипотеза, че начело на международната организация изглежда най-сетне са застанали благочестиви християни. Той предположи, че „тези масони” от Евросъюза са договорили да превърнат „градината на Богородица” в проспериращ къмпинг, да ускорят глобализацията там и след някоя друга година жени нахлуят в Света гора.⁹

В Зограф клепалото призовава на литургия в 03:30 сутринта, но от гостите не се изисква да спазват точно строгия монашески канон. С моите съкилийници получихме за закуска в магерницата пържена риба и сирене малко преди другите, непосредствено след службата, някъде към 08:30. Бързахме да хванем ферибота към Дафни, пристанището на светогорската „столица” Карея, за да щурмуваме връх Атон. Облаците се бяха разкъсали и денят обещавахе да е слънчев. В Дафни обаче аз се отказах от спонтанно взетото си решение за изкачването. Както вече споменах, в това пътуване се стремях да съм свободен от предварително уточнени планове. Досвидя ми се да дам още 7 Е за фериботчето до параклиса Св. Анна, най-близкото пристанище до високия 2027 м връх. Хич не ми се бързаше да го изкатерия за половин ден, а на другата сутрин да тичам да съм долу преди обед, за да хвана обратния рейс на корабчето. Освен това, бях с по-голям багаж в сравнение с моите спътници.

Насочих се по брега към руския манастир *Св. Пантелеймон*. По живописна пътека слязох в обителта. В приемната ме впечатлиха двата часовника, единият от които се движеше по нашето време, а другия по византийското, което определяше живота в Св. Пантелеймон. Съотношението примерно беше нещо от порядъка на 4:23 часа по светското = 11:55 по византийското. На следобедната служба ми бяха интересни сините одежди на монасите, особено пък тяхното западно песнопение, красиво, но толкова различно от нашето. Формално, дисциплината в руския манастир бе много затегната – поклонниците нямат право да влизат сами във вътрешния манастирски двор, снимането в манастира е забранено, в обширното спално помещение няхахме друго осветление освен един мъничък диод и обикаляхме с фенери; ако за Света гора било обичайно послушник да стане монах за 3-5 г., в Св. Пантелеймон срокът е 5-10 г. В приемната, където пак се засякохме с братята сърби, не ни отказаха подслон (а аз имах разрешение само за Зограф). Приеха ни обаче твърде хладно, не само без почерпка, но и без добра дума. През нощта пък бе горещо и пълно с комари, за разлика от прохладния български манастир, построен според нашите обичаи навътре в планината край ветровито дере. Банята и леглото в Св. Пантелеймон обаче бяха отлични, литургията - впечатляваща.

След вкусната закуска в руската обител се запътих през отлично подредени маслинови горички, покрай отрупани смокинови дървета, право към *манастира Ксенофонт*. В този по-малък, но живописен гръцки манастир ме почерпиха с кафе и локуми. Дежурният монах ме разведе из сградите, направих и няколко снимки.

От кея на Ксенофонт наблюдавах хищно ята кефали, показващи устите си над огледалното море, както и проблясващите бронзови страни на едри риби, чиито имена не знам. Монашеската република държи монопол върху риболова около своите брегове, които гъмжат от морски дарове. Дори въдичарството е забранено за външни люде.

⁹ Не знам дали парите наистина идват от Евросъюза. Едва ли тази *политическа* организация би се ангажирала с подобна рискована *стопанска* инициатива, както забеляза братовчедата Ники.

Къпане в морето там също не се позволява, едно ограничение, което понасях особено тежко.

Оживление цареше на палубата на завръщащия се от Света гора „в света” ферибот. Чувството може да се сравни донякъде с уволнението от казармата. Цари усещане за общност с околните, с които сте изпитали едни и същи перипетии, подчинени на обща цел, съчетано с възбудата от близката среща с „цивилизацията” и освобождаването на личната воля от рамките на строгия канон. Щом приближихме пристанището на Урануполис, рязко ни обляхна миризмата на пържена скара, сепна ни глъчката от пазарски подвиквания, детски крясъци и чалга, заслепи ни шаренията на женски гриви, изрусени, къносани, с боядисани кичури и въобще във всякакви цветове на дъгата, както и металният блясък на пълзящи в задръстването автомобили.

Пак ми се ще да ида на Света гора, с добра дружина да посетим гостоприемния Зограф, Паисиевия Хилендар и по-отдалечени скитове, да се възкачим на гордия Атон.

4. Белите пясъци

По въздушна линия от Урануполис до Сарти е точно 25 км. Когато от втория автобус, който взех в тази посока, ми поискаха 14 Е, при положение, че цената Солун – Урануполис е 12 Е, пишещият тези редове пряк и законен потомък на бай Ганьо беше убеден, че искат да му съдерат кожата, защото е чужденец. Минахме край Стагира, родното място на Аристотел. На третия час пътуване¹⁰ вече разбрах, че цената е основателна, но ме заглождиха съмнения дали точно Сарти е селището, което се опитах да запомня покрай прилагателното „серт”, за да намеря „гръцкото Иракли”.¹¹ В падащия мрак автобусът с пълна скорост прекосяваше стръмни планини в неясна посока. Край пътя не се виждаше равно място, само невъзможни за опъване на палатка стръмни склонове. Огромни табла край шосето указваха на гръцки и английски, че дивото къмпирание на Халкидика е строго забранено. Когато най-сетне стигнахме градчето, запитах първия местен има ли наблизко къмпинг. Не че очаквах да получа положителен отговор, просто исках да отпусна напрежението, като се поразговоря. Оказа се, че имало, но бил чак на два километра, що не съм си опънал палатката в този мрак някъде на плажа? Наплашен от предупредителните табели, от спомените как Първа частна полиция биеше дръзналите да пренощуват на Созополския плаж и от разказите на приятели, чиито раници са били откънати изпод главите им, докато са спели кротко на пясъка на Генерифе, аз все пак се отправих към къмпинга. Общинският къмпинг бе почти пуст, баните ставаха. Въпреки всички изпитания, все пак не се чувствах чак толкова уморен и притеснен, че да приема исканата цена от 5 Е за палатка + 3 Е за човек за това забито място. Достоеен наследник на страшните комити, аз се закатерих нагоре в планината, за да потърся убежище. Доста се лутах и драх из драките, докато се установих под голяма пиния. Мястото се оказа прекалено стръмно, за да опъна палатка, затова разстлах спалния си чувал направо върху боровите иглички.

По изгрев слънце забелязах, че птиченцето от клона над мене, което не се събуди, докато няколко пъти го снимах от упор със светкавица, бе „маркирало” чувала ми. Вярно излезе народното поверие, че това е на късмет. От срещнати на близкия плаж унгарци и немци, въпреки известната съпротива, изтръгнах сведението, че безплатният плаж Портокали наистина съществува и се намира на 8 км на север, след официалния къмпинг Платани. Щом превах билото и съзрях ширналия се искрящобял ръб на

¹⁰ Минахме и край Стагира, родното място на Аристотел.

¹¹ Полуостров Халкидики от своя страна има три полуострова, заради които е оприличаван на ръка с три пръста. Урануполис е на полуостров Атон, докато Сарти е отсреща, на средния пръст, наречен Ситония. За да стигна дотам по суша, трябваше да се върна доста назад, чак до село Продромос, затова пътят се оказа толкова дълъг.

тюркоазеното водно огледало, душата ми се възрадва. Фотографиите, които съм приложил, дават далечна представа за красотата на меките скали с чудновати форми, определящи заедно с вечнозелените пинии изящния облик на този бряг. Гледката към стърчащия отгатак морето „чутовен Атон“, обвит в облаци, бе особено внушителна. Къмпинг Платани ми се стори много добре уреден с чистите му бани, редиците фургони, изобилната зеленина.

Най-сетне открих „Плажът“, малък залив, недалеч от бара на Портокали. Под дебела сянка аз, скиталецът, намерих сладка почивка. По здрач в другия край на „моего“ заливче разпънаха палатки трима гърци, единият - растианец. Съседите се оказаха свестни. Отнесоха се с уважение и ненатрапчив интерес към странника. Научиха ме да ям за мезе морски таралежи, сурови, само със сол и лимон.¹² Споделяхме храна и пиене, дискутирахме правилно ли е Александър Македонски да бъде определен като масов убиец. Слушахме турска музика и обсъждахме взаимните влияния между българския, гръцкия и турския език.

В кристално бистрата вода плуваха същите риби, които гледах на Атон, но доста по-дребни. Имаше още барбуни, писии и заргани, морски краставици. Многобройни таралежи покриваха камъните на дъното. Въпреки усилията си, не успях да видя октопод. В онова солено море изглежда липсват попчета, черни миди и рапани, на които разчитам за прехрана на Камен бряг.

Къмпинг Портокали бе опустял след края на туристическия сезон. Изобилстваха изоставени съборени палатки, постелки, надуваеми дюшеци и боклуци от всякакъв вид, зарязани от богатите и некултурни летовници. Твърде полезни за мен се оказаха пълните бутилки, които намирах, защото големият недостатък на Платани и Портокали е липсата на питейна вода там.

Рано сутринта на именния си ден се изкъпах за последен път в Егея, сбогувах се с тримата гърци и с гордия Атон и поех към дома. След няколко минути чакане хванах стоп директно за Солун. Почувствах се още по-голям късметлия, след като разбрах, че мъжът, който ме караше с новия си пикап марка Форд, си вади хляба като личен шофьор на големци. Той любезно ме осведомяваше за основните забележителности, край които минавахме. В главния град на Македония и северна Гърция се залутах се и дълго не успях да стигна до изхода му, за да продължа на стоп. Пред претъпкана със стари бронетранспортъори казарма на шосето за Сяр станах неволен свидетел как отвлякоха жена. Не успях да видя номера на колата и не се обадох в полицията. При тези обстоятелства предпочетох да хвана влака от малката солунска гара. За шест часа поживо-поздравно се прибрах в София.

* * * * *

Сега октомврийският дъжд методично бие по прозорците. Опитвам се да забравя, че „на носа си нося очила, а в душата ми е есен“¹³ и описвам това пътешествие за да разведря себе си, а най-вече вас, приятели мои. Надявам се споделените тук конкретни сведения да бъдат полезни поне за някого от вас, когато се отправи на юг. Очаквам да предизвикам подобни разкази за отминалото лято, защото обичам да научавам такива истории. През настъпващия студен сезон е уместно да споделим и осмислим натрупания опит, да скроим планове, за да се подготвим добре за времето, когато отново закука кукувицата и се раззелени гората.

¹² Избират се женските, с цвят охра, а не черните мъжки. Като срежеш черупката, отвътре има оранжеви месца с вкус като на мида. След като разрязахме животното на две, половините му продължиха да ходят самостоятелно с бодлите си. Една от причините да настоявам да ям морски таралеж бе, за да отмъстя за Жоро, болезнено убоден от такова животно.

¹³ Този израз съм срещнал в някой от одеските разкази на Исак Бабел.